

СТУДЕНТТЕРДИН ДҮЙНӨ ТААНЫМ АРАКЕТТЕРИНДЕГИ МАСЕЛЕЛЕР

*Тойчубекова. Г.Ж.
Майлуу-Суу колледжи, Майлуу-Суу ш.
E-mail: Tgulsada@mail.ru*

Аннотация

Бул макалада студенттердин дүйнө тааным аракеттериндеги окутуучулардын терең билимдүүлүгүнүн, жоопкерчиликтүүлүгүнүн жана чыгармачылдыгынын мааниси айтылат. Педагогикалык проблемаларды чечүүнүн жолдору сунушталат.

Abstract

This article is about the meaning of the teachers' deep knowledge, responsibility and creative abilities to develop the activeness of the students. The author supposes some ways to decide the definite pedagogical problems in developing the students' abilities.

Адам баласы Ааламга жаралгандан берки өнүгүүнүн маселелери ХХI кылымдык. Демек, ар бир мамлекеттин тарыхы, айтып түгөткүс рухий байлыгы бар.

Адамдын ар тараптан өнүгүүсү анын акыл-эсинен, кызыгуусунан, аракетинен жана ал жашаган мамлекеттик башкаруу системасынын бекемдигинен, ийкемдүүлүгүнөн жана мыйзам ченемдүү иш алып баруусунан көз каранды.

Мамлекеттин күчтүү болушу үчүн, анда жашаган эл билимдүү, мекенчил, калыс, келечекти ойлоп иш туткан, демократиялык принциптерди билген, аларды туура колдонгон жана өз мамлекетинин Конституциясындагы мыйзамды сыйлаган, сабаттуу атуулдардан болуусу абзел. Кыргызстан эли өмүр бою эркиндик үчүн күрөшүшсө, 97 жылдан бери сабаттуулук, билимдүүлүктүн үстүндө иштеп келе жатышат. Бул маселени дайыма актуалдуу деп эсептейбиз. Бирок, базар экономикасы 23 жыл ичинде, жеке адамга тиешелүү, байлыктын таасирин аныктап, кыргыз элиндеги рухий байлыкка болгон кызыгууну солгундатып жиберди. Анткени менен биздин турмушубуздагы кескин өзгөрүүлөр ар бир кесип ээсин заманбап жашоонун адиси болууга шыктандырышы, Кыргызстан мамлекетин чыңдоого өз салымын кошууга милдеттендирүүсү керек. Илимий-техниканын өнүгүшүнүн позитивдүү жактарын иргеп, педагогдук кесипте кеңири пайдаланууну өздөштүрүүнүн үстүндө ар бир окуу жай, билим берүүчү мекемелер иштешибиз зарыл. Аны түшүнөбүз. Каражаттын жетишпегендиги кендирди кесет. Окутуучулардын маянасынын аздыгы кесиптик жумуштан алаксытат. Маянасынын жетишпегендигинен кысынган педагогдун окуу-тарбия иштери начарлайт.

Азыркы учурда окуу жайларда гана эмес, башка ишканаларда дагы тартипке салуунун элементтери гана буйрук менен аткарылып, ага анализ берип, оң жыйынтыкка жеткирүүчү үзгүлтүксүз терең ойлонуштурулган иштер тиешелүү кызмат ээлери тарабынан аткарылбай жаткандыктан жасалма аракеттер күч алууда.

Мындай аракеттер, тамыры чириген даракты шамалдын эпкини жыгыткандай, жыйынтыксыз болуп, аткарган жумуштун сапаты көрүнбөй калууда. Биздин педагогдорубуз дагы тегиз демилгелүү система менен өз учурунда иштебегендиктен, “темирди кызуусунда сок”- деген макалды эске алып, айрым кураторлор өз тайпаларындагы абитуриенттердин кызыгуусу кете электе, алардын таланттарын, жөндөмдөрүн, билимдерин жекече анализ берүү менен бир багытка сала албагандыктан, чаржайыт иштөө башка студенттерге да таасир этип, 1,2 ай өткөндөн кийин эле биз таяна турган тың студенттердин окуу жайга болгон пикирлери өзгөрүлүп калып жатат. Кантип?

1. Өтө билимге кызыккандары билим алууга аракеттенишип, сабактарга үзгүлтүксүз катышып, сессияларды өз учурунда тапшыруу менен чектелишет. (Мындай жоопкерчиликтүү студенттердин тыкандыгын түшүнө албай кыйнаган тажрыйбасыз окутуучуларыбыз дагы жок эмес.)

2. Оюн-шоокко кызыккан таланттуу студенттер көңүл ачуучу иш-чараларында ырдап, бийлеп же көрүүчүнүн функциясын аткарып, ал үчүн негизги милдет- билим алуу, келечекте кесиптин ээси болуу экендигин түшүнбөй эле каалагандай келип-кетип жашап жүрүшөт. (Бул топтогу студенттер менен тайпалардын кураторлору тарабынан жеткиликтүү иш болбогону айдан ачык.

3. Өзү иштеген окуу жайды, ишине берилип эмгектенгендерди баалабагандар өз капчыгын гана кампайтуунун “бизнесин” жаратууда.

4. Ар бир окуу жайда акыркы он жылдын ичинде такыр көзгө көрүнбөгөн “жек- жаат” студенттердин санынын өсүшү күчөөдө.

5. Аталган мүчүлүштүктөрдүн пайда болушуна, көбүнчө, билим берүү системасынын башкаруучу бөлүктөрү да себепкер болууда. (Окуу жайды кармап туруу, келечектеги адистерди даярдоодо окуу жайдын беделин көтөрүү максатында дагы мыйзам ченемдүү жана ченемсиз иштер жүргүзүлүүдө. Себеби, тиешелүү окуу жайдын жетекчисине өзү жетектеген окуу жай тиешелүү регионго канчалык деңгээлде маанилүү, керектүү экендиги маалым. Ошондуктан ар кандай объективдүү жана субъективдүү себептер менен күчтүү жетекчи ар кандай амалды изденүүгө мажбур болот.)

6. “Кыргызчылык” каныбызга сиңгендиктен дагы, айрым билимдүү эле адамдар балдарын окуу жайга өз эрежеси менен тапшыртпай, тууганчылыкка таянып, окуу жайда иштеген тууганынын кызмат абалына доо келтирген кыска ойлуу “тууган сөрөйлөрдүн” көбөйүшүндө. (уулун же кызын окутуп жаткан “кыргыз” өз жумушунун жоопкерчилигин сезген, кызматтык этиканы сактаган инсан болсо, же кабыл алып жаткан “тууган-педагог” өз ишинин жоопкерчиликтүүлүгүн туура түшүндүрсө, окуу жайга тапшырган уулу же кызы дагы чыныгы билим үчүн аракетчил жана татыктуу, түшүнүктүү адис ээси болуп чыкмак).

7. Өтө аз сандагы студенттер гана билим алууга, талантын өстүрүүнү айкалыштырып, убактыларын туура пайдаланып жашай алышат.

Эгер билим берүү системасындагы коллективдин мүчөлөрүнүн арасында жигердүү иштегенге тоскоолдук көп болуп, пландуу иштер бузула берсе, мындай терс көрүнүштөр студенттердин билим алуусуна жана тарбиялануусуна сөзсүз тескери таасирин тийгизет. Бул көрүнүштөр азыр республикалык масштабда баардык окуу жайларына тиешелүү болгондуктан, ар бир окуу жайы өз проблемаларынын үстүнөн жигердүү иштегенде гана алар оң чечилиши мүмкүн. Ошондуктан, окуу жайлардагы азыркы абалды б.а. окуу-тарбия ишиндеги мүчүлүштүктөрдү, мүмкүн болушунча, тез аранын ичинде биргелешип чечүү үчүн жаңы ыкмаларды, жолдорду табып, активдүү студенттердин жана студенттик парламенттин күчү менен жоюуга милдеттүүбүз. Албетте, бул аракет ачык айкын максаттуу пландардын жана реалдуу иш- чаралардын негизинде болот. Андыктан, кантип ушундай терс көрүнүштөргө жол берилип жатат? Алардын себептери эмнеде?

1. Азыркы жаштардын көпчүлүгү окутуучуларга караганда жаңы техникага жакын болгондуктан, көп нерседен маалыматтуу болуп, педагогикалык коллективдин чабал жагын тез байкашып, акылын уурдап турушат. Демек, көпчүлүк окутуучулардын билими заманбап эмес.

2. Студенттер китеп, журнал, гезит окугандан алыстап калышкан.

3. Окутуучулар өз билимдерин үзгүлтүксүз жогорулатып турушпайт.

4. Окутуучулар өздөрүнүн окутуучулук сапаттарына маани беришпейт.

5. Көбүнчө, окутуучулардын турмуштук шылтоолору көп болгондуктан, бул көрүнүш студенттерде дагы кайталанат.

6. Педагогикалык кеңешмеде окутуучулар өздөрүнүн иштиктүү пикирлерин ортого салуудан этияттанышат. Себеби, моюнуна илинип калуудан коркушат.

7. Усулдук кеңешмеде иштиктүү пикирлерин ортого салгандарды кайдыгер окутуучулар артка тартып, жактырбай турушат.

8. Күнүмдүк гана аракет окутуучулар ичинде басымдуулук кылат.

9. Студенттердин этияттанганы баарыбызга маалым-сессиядан коркушат.

10. Студенттердин жана коллегаларынын убактыларын баалабаган окутуучулардын саны көп.

Мына ушундай көрүнүштөрдүн баары студенттердин да дүйнө тааным жөндөмдөрүнө тескери таасир этип, алгачкы күндөрдөгү кызыгуулары жоголуп, 1- 2 айда өзгөрүлүп калгандарына негиз салып коёт.

Өздөрүнүн окутуучулук-педагогдук сапаттарын сактай албагандар үй-бүлөсүндө, жоро-жолдошторунун арасында, студенттер менен мамилелешүүдө, балдарын окуткан тууган-туушкандарынын, тааныштарынын чөйрөсүндө өз ордуларын билбей, өздөрүнүн түшүнүк деңгээлдери менен өздөрүнүн гана эмес, алар иштеген окуу жайдын да беделин түшүрүп, жалпы коллективге сөз тийгизген учурлары көбөйүүдө. Бул көрүнүштөр-педагогикалык этиканын төмөндөп кеткенин түшүндүрөт. Педагогикалык этиканын төмөндөшүнүн себеби, кесиптик билим берүүчү окуу жайлардагы окутуучулардын көпчүлүгүнүн педагогикалык билиминин жоктугуна негизделет. Мындай коллегаларыбызга тиешелүү кызмат ээлери чара көрүшүп, “Дос күйдүрүп, душман сүйдүрүп айтат”- деген макалды эскертип айтып, алдын ала “Ачуу-душман, акыл-дос” экендигин, өзүнүн жүрүш-турушуна жооп берүүгө кудурети жетсе гана “педагог-окутуучу” наамына татыктуулугун жеткире айтып тартипке чакырышы талапка ылайык.

Ар кандай окуу жайга келген жаш өспүрүмдүн максаты эмнеде?

Ким кайсы окуу жайына тапшырбасын, кандай кесиптин ээси болбосун же болууга аракеттенбесин—баарыбыз абитуриенттик баскычты басып өттүк. Мына ошол мезгилге өзүбүздү кайтарып, “жаңы дүйнөдөн” өзгөчө бийиктикти эңсеген кезибизди эстейличи. Бизге көнүмүш туулуп өскөн айылыбыз же шаарыбыз, үйүбүз, мектебибиз жана андагы тогуз же он бир жыл бирге окуган классташтарыбыз, ошондой эле башкача элестетүүгө мүмкүн болбогон тааныш агай, эжекелерибиз, өз үй-бүлөбүздө, тааныш көчөлөрүбүздө өткөн бейкапар балалык чагыбыз - эч качан, эч кимдин эсинен чыккысыз элестүү, көңүлдүү, жүрөккө жакын, ар кандай жашта адамды толкундаткан унутулгус учур. Уздай таза сезим менен окуу жайга келген өспүрүмдөрдүн экинчи дүйнө тааным мезгили-жаштыктын мурункудан дагы күчтүүрөөк шандуу мазмундуу элесин калтыруучу учур-студенттик мезгил. Күчтүү сезим менен илгери умтулууга таасирлентүүчү аракетти, жаштыктын кайталангыс баалуу, жагымдуу элесин биздин окуу жайдын босогосун, айтып бере алгыс таттуу, келечекке болгон аруу сезими менен аттаган жаш атуулдарда-абитуриенттерде биз-окутуучулар алгачкы жолугушууда жаратышыбыз керек. Кантип? Кандай жол менен?

1. Окуу жайдын сүрү, биринчи көргөндөгү таасири жана келечектеги кесип ээлерин окуу жайынын имаратынын алгачкы көрүнүшү менен өзүнө тартуусу;

2. 1-сентябрдагы уюштурулган иш-чаранын мазмундуулугу, актуалдуулугу, кызыктуулугу жана таасирдүүлүгү заманбап темалары менен шайкеш болуп, ага катышып жана аны уюштуруп, алып барган адамдардын татыктуулугу ;

3. Ушул күнкү куратордук сааттардын терең маанилүүлүгү;

4. Алгачкы сабактардын өзгөчө кызыктуулугу;

5. Окутуучулардын “жаңы конокторуна” болгон толук кандуу тыкан мамилеси жана өздөрүнүн окутуучулук сапатын көрсөткөн “сыйкырдуу” күчү менен жагымдуу таасирди пайда кылып, жаш атуулдун окуу жайга болгон жаңы патриоттук сыймыктануу сезимин ойготуу аракеттери менен жетишебиз.

Себеби, мамлекетти чындоодо келечектеги сапаттуу адистердин мекенчилдик сезими менен ,терең билиминин негизинде алдыга максаттуу умтулуусу өзгөчө орунду ээлейт.

Эгер 1-сентябрда 80-90% абитуриентти үйлөрүнө ыраазы кылып жөнөтсөк, окуу жайдын ишенимдүүлүгү бир баскычка көтөрүлөт. Кийинки маселе: кайсы сабактан ким, кантип сабак өтөт жана өз тарбиялануучусу менен кандай мамиледе болот?- деген суроонун жообун чагылдырган экинчи баскыч. Бул баскыч 1 жылга созулуучу узак жана жоопкерчиликтүү татаал процесс. Бул процесс эки бөлүктөн туруп, баарыбызга маалым, эки сессия менен жыйынтыкталат. Алгачкы күндүн ийгилигинин беделин түшүрбөй сапаттуу иш менен улап кетүү окуу жайдын ар бир кызматкерине тиешелүү. Ар бир предметтик окутуучу- куратор же администратор же ж.б. бир жоопкерчиликтүү милдетти аткарган педагог. Ошондуктан, бир жылдык жумуш планындагы иштерди аткаруу андан өтө көп чыгармачылыкты талап кылат. Окутуучунун чыгармачылыгынын күчүн аң сезимдүү студенттердин баалай билишинде, өз жашоосунда пайдалана алуусунда шек жок. Муну элдик педагогикадагы “Айтылган сөз жетер жерин өзү билет”- деген накыл сөз тастыктайт. “Азыркы жаштар угушпайт, көңүл бурбайт. Азыркы жаштарды башкаруу кыйын”-деген наалыган сөздөрдү көбүнчө замандын өзгөрүшүнө, жашоонун жаңыланышына, азыркы маалымдоо техникасынын тез өсүшүнө, базар экономикасынын адамдын психологиясын өзгөрткөнүнө маани бербеген, замандан түшүнүгү боюнча артта калып бараткан адамдардан көп угабыз. Аталган кемчиликтер азыркы замандын педагогдорунун пикирлеринде болушу кечиримсиз. Мындай учурда “мугалим бир күн окубаса, ал мугалим болуудан калат” сыяктуу улуу педагогдордун сөздөрүн эске алышыбыз абзел.

Терс көрүнүштөрдү туура нукка буруу үчүн педагогикалык коллектив өзүнүн окуу-тарбия иштери боюнча терең ой жүгүртүүгө, жаңы идеяны этияттанбай сунуштоого, актуалдуу темалардагы иш-чараларды практикалоону жалкоолонбой жүргүзүүгө, окуу жайдагы милдеттердин негизинде биримдик менен активдүү иштөөгө, жеке көз караштарын анализдеп, сапаттуу окуу-тарбиянын системасын жаратууга дагы бир жолу орчундуу мезгил келип жетти. Тарбиячы-өзү тарбиялуу болушу керек. Педагогдун заманбап окуу- тарбия иштеринин жаңылыктарынан артта калууга укугу жок. Билим берүү системасындагы иштин сапаттуулугу бала-бакчада иштегендерден тартып министрликтин жамаатына чейин колго алынышы зарыл. Биз-педагогдор, демилгелүү, чыныгы патриоттук сезим менен, толеранттуу иштөөгө милдеттүүбүз. Педагогдордун өз ишине берилип, ар тараптан терең билим берип, өздөрүн дагы заманбап өркүндөтүп туруусу-Кыргызстандын мамлекеттүүлүгүн бекемдөөнүн маанилүү куралдарынын бири болуп эсептелет.

Эгер педагогикалык коллектив студенттердин досу катары жаңылык киргизип, кызыктуу, жандуу иштесе, т булар менен сыймыктануучулар, колдоочулар студенттер арасынан табылат. Демек, мугалимдер, дайыма билимин жаңылап туруусу керек деген жыйынтыкка келебиз.

Жаңылануу эмнеден башталат? Бир жылдык ишибизге ар бирибиз терең маани берип, анализдеп, жыйынтык чыгарып, кийинки жылдын иштиктүү планын түзүүдөн башталат. Өз милдеттенмебиз боюнча жылдык план түзүүдө, беш баскычтуу аракеттен өтөбүз:

1. Өткөн жылдын оң, терс жактарын эске алуу менен план түзүү;
2. Окуу жайдын беделин, активдүүлүгүн өстүрүүчү, көтөрүүчү педагогикалык

коллективдин жана студенттердин иш-чаралары;

3. Бекитилген пландагы иш-чараларды сапаттуу даярдык менен аткаруу;
4. Өткөрүлгөн иш- чаралардагы мүчүлүштүктөрдү талкуулоо;
5. Эскертилген мүчүлүштүктөрдү кийинки иш- чараларды өткөрүүдө кайталабоо.

Жогорку аталгандарды педагогикалык этиканы сактап, окуу жайдын ар бир кызматкеринин пикирин эске алып, усулдук жана педагогикалык кеңешмелерде талкуулап, макулдашып, майда шылтоолордон тышкары биримдик менен так аткарууга аракеттенсек, “кулактары укканын алып, көздөрү көргөнүн аткарып” зирек активдүү студенттер калган студенттерге үлгү болуп, алар дагы айрым окутуучулардын майда шылтоолорун кайталоодон алыс болушмак. Төмөнкү касиеттердин нугунда калыптанышмак:

1. Окутуучунун жеке сапатын туура баалоо;
2. Жакшы адамдык сапаттарын өзүнүн инсандык калыптануусунда пайдалануу;
3. Сабакка катышуу, жетишүүсүндө жана коомдук иштердеги активдүүлүгүндө өзүн-өзү тескөө;
4. Тубаса жөндөмү менен билимин айкалыштырып окуу менен тыкандыкка, тактыкка жана жоопкерчиликтүүлүккө умтулуу;
5. Жекече ой толгоолорун, өз жанын багуу үчүн эмес, келечекте малекетке керектүү Адам болуу максатында ортого салуу;
6. Өзү калыптануу менен башкаларды баалай билүү;
7. Аракетсиз жеке адамдын калыптанышы мүмкүн эместигин түшүнүү сапаттарына студенттерибиз ээ болмок.

Эгер биз тарбиялаган студенттердин 60% ин аталган касиеттердин ээси кылып койсок,

Калган 40% ин биз ишенген, биз менен сыймыктанган студенттер, Студенттик Кеңештин курамы “ сүйрөп” кетмек. Бирок, биз- окутуучулар “көч башы” болмоюнча, студенттердин күчөп бараткан жасалма жүрүш- туруштары, чектен тышкары тартип бузуулары оңолбойт. Себеби, студенттердин дүйнө таанымындагы эң орчундуу фигура- педагогикалык коллективдин мүчөлөрү- окутуучулар!

Биздин жумушубузду жыйынтыктуулугу, окуу- тарбия ишинин жүрүшүндө, ар бирибиз өзүбүздүн милдетүү жумушубузду пландуу аткарылышына, жоопкерчилик менен жүзөгө ашырылышына маани берип, сапаттуу иштешибизге байланыштуу.

Ал эми билим берүү системасынын түпкү максатынын жыйынтыгын эмес, учурдагы “таасирдүү ” көрүнүш менен “керектүү адамга” көрүнүп коюп, өзүн көрсөтүү максатына умтулган адистердин санынын кескин түрдө көбөйүшү билим берүү эле эмес, бардык жумуштардагы системаны бузуп, чыгармачыл адамдардын аткарган иштеринин өндүрүмдүүлүгүн начарлатууда. Себеби, учурдагы “ыңгайлуу адистердин” айынан жылдын жыйынтыгы бүдөмүк болуп, так иштегиси келгендердин ишинин жыйынтыгы билинбей калууда. Бул проблема директордон баштап кураторго чейин маалым, мындай эч кимге билинбеген ички кыйынчылыкты баарыбыз баштан кечирип жатабыз. Ошондуктан бул проблеманы чечүү үчүн:

1. Администрациянын таза, калыс иштөөсү, маалыматты өз учурунда туура жеткирип, коллективдин ар бир мүчөсүн өз учурунда колдоосу жана керектүү эскертүүлөрдү түздөн- түз жеткирүү менен баарына бирдей ачык айкын багыт берип, өз учурунда талап кылып алуусу маанилүү.

2. Предметтик секциялардын төрайым, төрагаларынын окуу- тарбия ишиндеги өз алдынчалыгы, жигердүү изденип, өз милдеттерин аткаруусунда достук атаандаштыкты пайдаланып, келечектеги билими күчтүү адистерди тарбиялоодо, өтө жооптуу кызмат орундарда экендиктерин эске алып, жарышып иштөөлөрү жана ар бир окутуучунун жалпы аткарган ишине терең баа берүү менен администрацияга кайрылып, стимулдаштыруу жолдорун сунуштап туруусу талапка ылайык.

3. Ар бир окутуучунун иштиктүү пикири бааланып, окуу тарбия жана коомдук иштерди аткарууда эске алынуусу зарыл. Иш жүзүнө ашырылып жаткан чечимдердин бир жактама чукул буйрук менен бузулуусуна педагогикалык коллектив жол бербөөсү керек.

Азыркы Кыргызстандагы жагдай бизди- педагогдорду сапаттуу, чыгармачыл иш аракеттерге дайыма шайма-шай болушубузга, Кыргызстандын келечеги үчүн системалуу, толук кандуу иштешибизге милдеттендирет! Мамлекетти бекемдөөдө педагогдор дайыма авангарддык орунда болуп келген жана боло бермекчи.